

JINA;.....NAMBARI;.....DARASA.....

.....

KISWAHILI KIDATO CHA NNE

UFAHAMU

Soma taarifa ifuatayo kisha ujibu maswali.

Mchezo wa kandanda umenifunza jambo moja: mashabiki ndio wachezaji bora sana. Wao hawakosei kufunga bao au “kuhata” penalti wanavyosema magwiji wa mchezo huu wenyewe. Mchezaji akiukosea mpira, mashabiki hunung’unika na kupiga yowe. Katika hilo yowe, huwa kumebewa makombora mengi. Yapo ya matusi, yapo ya “mwondoeni nje ya uwanja” yapo ya “kocha lazima aende,” na yapo ya “asipewe nambari tena” wajua tena kandanda!

Tunaweza kutumia kandanda kujifunza mengi mengine maishani. Kwa mfano, juu ya sheria na haki za watu. Hebu fikiria, mashabiki kufanya yowe hata timu ikashinda kombe! Au hata kufanya yowe hata mchezaji akabadilishwa na wengine bora wakaletwa uwanjani? Isitoshe, shabiki ambaye ni mfalme wa uwanja, yowe lake linaweza hata kumfanya kocha wa kilabu maarufu duniani kama Manchester United au Arsenal au Real Madrid kuondoka! Mbona hatufanyi hivyo dhidi ya sheria zinazovuruga maisha ya ndugu zetu?

Mbona hatupigi yowe dhidi ya ubakaji? Wapi yowe mwanamke anapopigwa na mumewe hadi kufa? Wapi yowe mtoto wa kike anaponyimwa urithi kwa sababu ya sheria potovu za kitamaduni? Wapi yowe dhidi ya wizi wa kimabavu?

Watoto wetu leo hawawezi kutembea peke yao haswa magharibi yanapoingia. Je, hatuwajui watu wanapowahatarisha wana wetu? Tunafanya kitu gani? Mbona hatupigi yowe polisi au utawala ukasikia ili hatua ichukuliwe?

Si kitambo tuliposikia kuhusu biashara ya ngozi ya binadamu kuuzwa ghali sana, hasa katika nchi jirani ili waganga watengenezee dawa za kuwapumbazia waja. Huu ni uchawi na kilele cha ushetani. Katika nchi jirani juzijuzi, walishikwa watu wawili ambao walikuwa wamechinja mtoto wa kiume na kumchuma ngozi kwa ushirikiano na mpumbao mkubwa. Yaani tumeuza za wanyama zikatushinda, sasa tunauza za watu?

Tatizo kubwa ni kwamba watu wanaofanya biashara haramu tunawajua. Je, tunachukua hatua gani? Haijalishi wanavaa nguo gani, za fisi au za mwanakondoo! Tunahitaji kuwaweka wazi ili biashara zao zijulikane. Wawe weusi au manjano, weupe au kijani, sharti weupe uwepo kuondoa hofu na taharuki kwa ajili ya kila mwanajamii.

Hatua ya kwanza itakuwa ya kugeuza sera na mtazamo wa vikosi vyetu vya usalama kuhusu upokeaji wa habari kutoka kwa umma. Endapo hawatasita kufichua wanaowapa habari , watajikuta katika hatari ya kuonwa na raia kama wapinga amani na lazima wachukue lawama kwa uongezekaji wa uhalifu nchini. Kwa wazalendo hata hivyo, yowe ni silaha yetu.

Maswali

a) Yape makala haya kichwa mwafaka. (alama 1)

.....
.....

b) Mchezo wa kandanda una mchango gani? (alama 2)

.....
.....
.....
.....

c) Ni matatizo gani ambayo mwandishi anailaumu jamii kwayo? (alama 3)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

d) Lawama kubwa inaegemea kina nani? Taja mawili. (alama 2)

.....

e)Taja mbinu zozote mbili za lugha zilizotumiwa na mwandishi. (alama 2)

.....
.....
.....

MATUMIZI YA LUGHA

(a) Tumia neno Kamene kama yambiwa katika sentensi. (alama 2)

.....
.....

(b) Taja misingi ya upangaji wa irabi za Kiswahili. (alama 3)

.....
.....
.....

(c) Huku ukitoa mfano mmoja, eleza maana ya mofimu ya kimsamiati. (alama 2)

.....
.....
.....

(d) Vitambue vijenzi vya kimsingi vya lugha ya Kiswahili. (alama 2)

.....
.....
.....

(e) (i) Eleza maana ya kishazi. (alama 1)

.....
.....

(ii) Tunga sentensi moja yenye kishazi tegemezi kinachovumisha. (alama 2)

.....
.....

- (f) Badilisha kitenzi kisaidizi kilicho kwenye sentensi ifuatayo kiwe kishirikishi. (alama 2)

Mvule alikuwa akilala bwenini.

.....
.....

- (g) Taja majukumu ya vipengele vilivyopigwa kijistari. (alama 4)

Nanyi nendeni haraka au muadhibiwe kinyama kwa utundu wenu.

.....
.....
.....
.....

- (h) Andika sentensi ifuatayo katika ukubwa. (alama 2)

Uteo ulionunuliwa umezeeka sana.

.....

I Tunga sentensi moja mwafaka kudhihirisha matumizi ya kiunganishi madhali.

(alama 2)

.....
.....

(j) Onyesha minyambuliko ya maneno yafuatayo katika kauli zilizotolewa mabanoni. (alama 2)

(i) ja (tendewa)

(ii) cha (tendeka)

(k) Katika sentensi moja, onyesha matumizi mawili ya kibainishi. (alama 2)

.....
.....
.....

(l) Yakinishi (alama 2)

Usipolipa usiingie ndani

.....
.....

(m) Neno 'gofu' linapatikana katika ngeli gani? (alama 1)

.....

(n) Geuza sentensi ifuatayo iwe katika usemi halisi. (alama 2)

Kassim alimwomba Hirshi aende mahali alipokuwa ili amtume.

.....
.....

(o) Changanua sentensi ifuatayo kwa kutumia kielelezo matawi. (alama 4)

Japo Mutiso anasinzia darasani hajamaliza kazi yake.

.....

.....

.....

.....

.....

ISIMUJAMII (Alama 5)

Eleza sifa tano za kimsingi zinazotambulisha sajili ya siasa. (alama 5)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....